

GEOGRÁFUSOK DIPLOMA UTÁN – EGY ONLINE FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

TELBISZ TAMÁS – BERKI MÁRTON – TÓTH GÁBOR – LENNER TIBOR
– KOVÁCS GÁBOR – PRISTYÁK ERIKA – SÜTŐ LÁSZLÓ
– HOMOKI ERIKA – KAJATI GYÖRGY – SISKÁNÉ SZILASI BEÁTA
– PIRISI GÁBOR – FÁBIÁN SZABOLCS – SIPOS GYÖRGY

GEOGRAPHERS AFTER GRADUATION – RESULTS OF AN ONLINE SURVEY

Abstract

The number of MSc and BSc geography students has been constantly decreasing in Hungarian universities over the past 8–10 years. This negative trend fits into a general decline in student numbers in Hungary since 2005. Therefore, our aim was to conduct a nationwide survey among Geography MSc and BSc graduates, in order to reveal employment opportunities, as well as their perceptions on the value of the knowledge and competences gained at the university. The online questionnaire was developed and launched by the representatives of all Hungarian higher education institutions involved in geography training, resulting in a sample size of 589 respondents. The survey confirmed that the jobs and occupations of graduates show an extraordinarily heterogeneous picture; only the domains of regional planning and education represent a substantial share, whereas a significant proportion of jobs are only loosely related to geography. Theoretical knowledge obtained at the university is predominantly utilised by the graduates remaining in the academic sphere and by those working in the field of education. Roughly half of the respondents are occupied in the private sector; they mainly benefit from practical and professional skills such as (geo)informatics, mapping, field experiences, report-making, and teamwork. Accordingly, for those who are not willing to become teachers or researchers, further strengthening of these skills seems to be a fundamental task in Geography as a discipline of higher education. In addition, reforming 'training and outcome requirements' (KKK) in a way to make curricula more flexible and, where appropriate, to enable tailor-made specialisation should be important aspects of the planned improvement of education as well.

Keywords: geography education, university, competence, job, online survey, questionnaire

Bevezetés

Magyarországon az egyetemi képzések hallgatói létszáma 2005 óta folyamatos csökkenést mutat. A csökkenés érvényes a földrajz/geográfus képzésre is az ország összes érintett felsőoktatási intézményében, a csökkenés mértéke azonban intézményenként erősen eltér. A hallgatói létszám-csökkenés a normatív finanszírozás miatt jelentős pénzügyi nehézségeket is okoz. A természettudományos szakok, és azon belül is a földrajz, az össz-egyetemi trendhez képest is általában kedvezőtlenebb helyzetben vannak. Ennek egyik oka, hogy a Diplomás Pályakövetési Rendszer (DPR; NYÜSTI SZ. – VEROSZTA ZS. 2015) szerint mind a fizetésben, mind a tanulmányok és a munkaerőpiaci elvárások viszonya alapján a legalacsonyabb kategóriába esik a földrajz. Ezeket a problémákat és a szóba jöhető stratégiákat MEZŐSI G. (2017) részletesen ismertette.

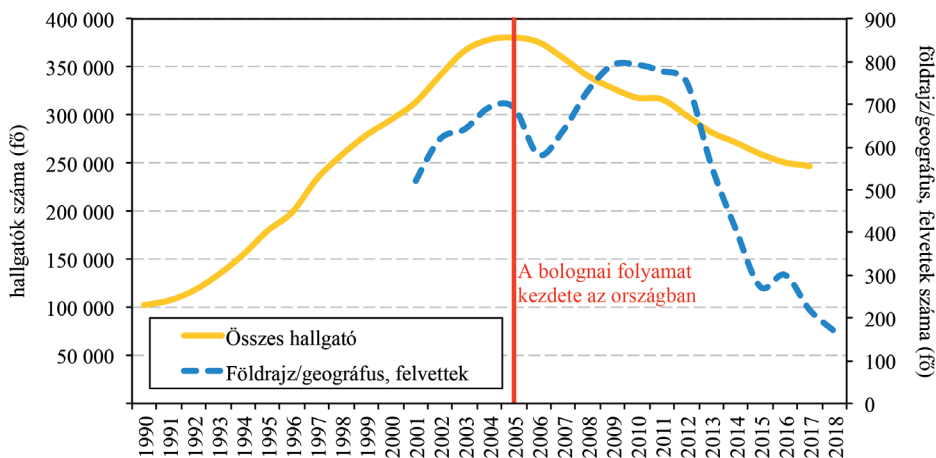
Egy 2018 januárjában tartott egyetemközi megbeszélésen, ahol a hazai földrajzos felsőoktatás képviselői gyűltek össze, fölmerült az igény, hogy készítsünk egy geográfusokra, földrajz szakosokra vonatkozó országos felmérést, amely a DPR-nél nagyobb mintán alapul, jobban tükrözi a saját szempontjainkat, illetve több adatot szolgáltat a geográfusok elhelyezkedési lehetőségeiről és körülményeiről. A cél egyrészt, hogy mi magunk job-

ban megismerjük a helyzetet, másrészt, hogy világosabb jövőképet tudjunk a jelenlegi és leendő hallgatóink elé tárni. E cél megvalósításához olyan munkacsoportot alakítottunk, melyben az összes hazai földrajzképzést nyújtó intézmény képviseltette magát. A vélemények értékelése minden intézményt segíthet a helyzethez legjobban illeszkedő stratégia kiválasztásában.

Ez a felmérés azért is fontos, mert más országokban, például az Egyesült Államokban készült hasonló vizsgálat esetében is megállapították, hogy a földrajzi karriermintákról szóló országos adatok szűkösek, különösen az akadémián vagy a felsőoktatáson kívüli szakmai álláshelyek tekintetében (SOLEM, M. et al. 2007).

Háttér – a hallgatói létszámok csökkenése

Amíg a magyar felsőoktatást az 1980-as években végig stagnáló hallgatói létszám jellemezte (1980: 101 166 fő; 1985: 99 344 fő; 1990: 102 387 fő), addig a rendszerváltást követően történeti léptékben is példátlan ütemű bővülés vette kezdetét. Ennek eredményeként a hallgatói létszám másfél évtized leforgása alatt közel négyszeresére növekedett, és a csúcspontot a 2005-ös év jelentette 380 632 fővel. A 2005/2006-os tanév azonban más szempontból is említésre méltó, ugyanis ekkortól vette kezdetét Magyarországon a bolognai folyamat. Ettől az évtől kezdve a korábbi másfél évtizedes létszámbővülés tartós, évről-évre megfigyelhető csökkenésbe ment át, melynek következtében a felsőoktatásban résztvevők létszáma mára a 2005-ös csúcstól kevesebb, mint kétharmadára csökkent (1. ábra).

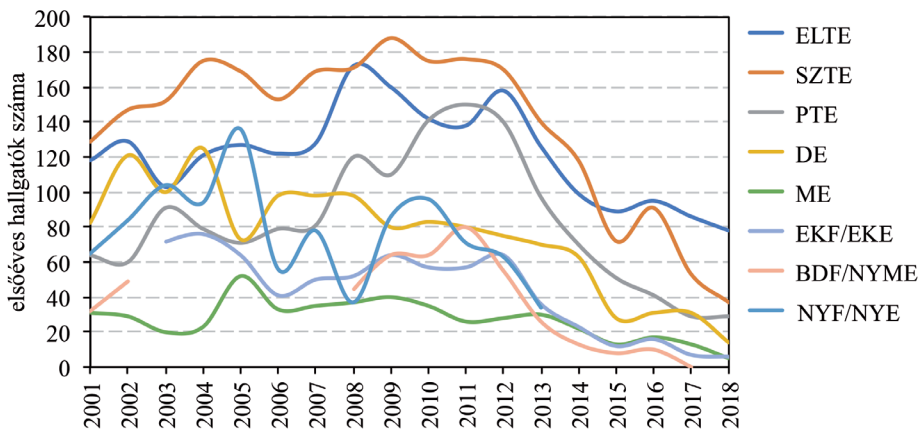
1. ábra A magyarországi felsőoktatásban résztvevő összes hallgatói létszám (1990–2017; Forrás: KSH), illetve a földrajz/geográfus képzésre felvettek száma (2001–2005-ig az öt éves geográfus képzésre, 2006-tól a földrajz alapszakra felvettek száma szerepel) Forrás: felvi.hu

Figure 1 The total number of students in Hungarian higher education (1990–2017; Source: HCSO), and the number of students enrolled in Geography programmes (5-years Geographer programmes for years 2001–2005, Geography BSc programmes from 2006 onwards) Source: felvi.hu

A drasztikus, és immár közel másfél évtizede tartó csökkenés mögött meghúzódó okok többé-kevésbé ismertek. Kétségtelenül nagy szerepet játszik benne egyrészt a Magyarország egészét érintő *demográfiai apály*, s ezen belül a 18–24 éves korosztály létszámának tartós csökkenése az ország teljes népességén belül. A demográfiai szempontoknál maradván azon-

ban legalább ekkora probléma az is, hogy még ezen a korcsoporton belül sem nő a hallgatók aránya. A társadalmi polarizáció folyamata emellett két szempontból is negatívan hat: míg a magasabb státuszúak körében a külföldi (elsősorban nyugati) intézmények (el) vonzó hatása érvényesül, addig az alacsony státuszúak körében a taníttatással járó anyagi terhek kigazdálkodása okoz egyre nagyobb nehézségeket. Végül, de egyáltalán nem utolsósorban, e tényezőkön túl a rendszerváltást követő időszak különböző oktatáspolitikai irányainak szakmai megalapozottsága is számos – jelen tanulmány keretein természetesen túlmutató – kérdést vet fel.

Az országosan csökkenő hallgatói létszám ismeretében felvetődhet a kérdés, hogy ezen belül milyen tendenciák figyelhetők meg a földrajz képzések esetében. Választ a felvi.hu online adatbázisának segítségével kaphatunk, amelyben az egyes intézmények képzéseire felvettek számára vonatkozóan a 2001-es évtől kezdődően állnak rendelkezésre adatok. Ábráinkon az első évfolyamra / alapképzésre felvettek száma szerepel a 2001–2018 közötti időszakban, egyrészt a „földrajz” szak esetében (egyedül és szakpárral együtt), másrészt 2005-tel bezárólag a „geográfus” szakra vonatkozóan. Kizárólag a nappali képzésre felvettek számát ábrázoltuk, ám ezen belül az államilag finanszírozott és a költségterítéses képzésben résztvevőket egyaránt feltüntettük – mind az ország egészére vonatkozóan (1. ábra), mind az egyes intézmények bontásában (2. ábra).

2. ábra A földrajz/geográfus képzésre felvettek számának alakulása intézményenként (2001–2005-ig az ötéves geográfus képzésre, 2006-tól a földrajz alapszakra felvettek száma szerepel) Forrás: felvi.hu
 Figure 2 The number of students enrolled in Geography programmes by higher education institutions (5-years Geographer programmes for years 2001–2005, Geography BSc programmes from 2006 onwards) Source: felvi.hu

Az összes földrajzos/geográfus képzési hely adatait együttesen szemlélve szembeötlő, hogy e képzések esetében a felvettek számának csúcsa néhány évvel az országos felsőoktatási létszám-maximumot (2005) követően, 2009–2010–2011-ben következett be, 2012 után viszont drasztikus ütemű zuhanás vette kezdetét (2. ábra). Ennek eredményeként a 2010-es év csúcsához (793 fő) képest a 2018-ban felvettek száma az egyötödére esett vissza (169 fő). Ugyancsak aggodalomra adhat okot, hogy a 2000-es években voltak olyan évek, amikor csak az SZTE-re és az ELTE-re külön-külön több elsőévest vettek fel, mint 2018-ban az ország valamennyi földrajz képzésére együttvéve (1-2. ábra).

A felvettek számát tekintve a csúcstot egyes intézmények esetében a 2004–2005-ös évek jelentették (2004: DE, EKF/EKE; 2005: NYE, ME), más intézmények esetében pedig a 2008–2011 közötti évek (2008: ELTE; 2009: SZTE; 2011: PTE, BDF/NYME).

A legalacsonyabb létszámok ezzel szemben mindenütt egyértelműen az utóbbi néhány évben figyelhetők meg. A vizsgált időszakban a „legkiemelkedőbb” és a „legrosszabb” év közötti arány az egyes intézményekben meglehetősen eltérő. Az ELTE esetében a legutóbb felvettek száma a legkiemelkedőbb évben felvettek számának 45%-a, az SZTE és a PTE esetében kb. 20%-a, a DE, ME és EKF/EKE esetében kb. 10%-a, míg az NYE és a BDF/NYME esetében 2018-ban már nem is vettek fel elsőéves hallgatót (megjegyzendő, hogy az utóbbi helyet integrálták az ELTE-vel). Összességében tehát elmondható, hogy az országosan is kedvezőtlen felsőoktatási tendenciák a földrajz képzések esetében még erőteljesebben mutatkoznak meg.

Ebben szerepet játszhat, hogy a földrajz/geográfus diplomát fizetési/elhelyezkedési szempontból kevésbé versenyképesnek ítélik meg a felvételizők (vö. MEZŐSI G. 2017). További fontos tényező, hogy a tanárszakosok 2016 óta nem a földrajz BSc keretében, hanem osztatlan tanárszakon kezdik meg tanulmányaikat. A földrajz tanárszakosok számának növekedése – intézményenként erős eltéréssel – bizonyos mértékben ellensúlyozta az alapszakosok számának csökkenését. A tanárszakos képzés átalakítása egészen más kérdéseket vet fel, a földrajzos szakma és a felsőoktatási központok megmaradása szempontjából azonban őket sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezen kívül az előrehozott földrajz érettségi lehetőségének eltörlése (2012–2019), valamint a szakközépiskolai földrajzoktatás megszüntetése is jelentős szerepet játszhatott az alapszakos hallgatók létszámcsökkenésében.

Módszer – online kérdőívvezés

A jelen vizsgálatban használt kérdőívet online formában készítettük el, a tényleges megvalósítás Google Űrlap segítségével történt. A kérdéseket az összes hazai földrajzképzési intézményt képviselő munkacsoport közösen fogalmazta meg. Ezt követően néhány válaszadó segítségével teszteltük a kérdések egyértelműségét, a kitöltés időtartamát, a kérdések egyszerűsítési lehetőségét. Az első kérdéscsoport a demográfiai adatokra, a második kérdéscsoport a diplomaszerezés helyére, idejére, az esetleges specializációkra, a harmadik kérdéscsoport az elhelyezkedés körülményeire, a negyedik a munkahelyi elégedettségre és a tanulmányokkal való kapcsolatra, végül az ötödik kérdéscsoport a korábbi állásokra irányult, illetve tartalmazott egy kérdést, hogy a kitöltő milyen tanácsot adna a most kezdő hallgatóknak. A kérdőív végeredményben 36 kérdést tartalmazott, nagyjából zárt kérdések szerepeltek benne, de akadt néhány nyílt végű kérdés is.

A cél az volt, hogy egy viszonylag gyorsan, 8-10 perc alatt kitölthető kérdőívet készítsünk, növelve ezzel a potenciális kitöltők számát. A mintavételezéshez a „hólabda-módszer” választottuk, mégpedig oly módon, hogy az egyetemi oktatók szólítsák meg a végzett hallgatóikat, akikhez van valamilyen személyes kötődésük, például szakdolgozat vagy diplomamunka témavezetése kapcsán. Úgy gondoltuk, hogy ez a bizonyos mértékig személyes indítás növelheti a kitöltési hajlandóságot, ugyanakkor az egymás közti továbbítást is figyelembe véve az utóbbi időszakban végzett hallgatók nagy része elérhető ezzel a módszerrel. Az eredmények értékelésénél természetesen figyelembe kell venni – mint minden hasonló felmérés esetén –, hogy a kitöltési hajlandóság befolyásolhatja az eredmények reprezentativitását.

A teljes pályáiv szempontjából érdekes lehet a korábban végzettek helyzete is, de a jelenlegi hallgatóink szempontjából értelemszerűen elsősorban az elmúlt 4-5 év elhelyezkedési lehetőségei a legfontosabbak. Alapvetően a földrajz BSc és a geográfus MSc végzettségű volt hallgatókat céloztuk meg, de volt lehetőség tanárszakosok részére is, hogy kitöltsék

a kérdőívet, noha nem ők voltak a kifejezett célközönség. Itt megjegyezzük továbbá, hogy a tanárszakosok is sok esetben nem tanári munkakörben dolgoznak, ezért a földrajzos diploma hasznosságát tekintve az ő diploma utáni pályájukról szóló adatok is hasznosak lehetnek.

A Szegedi Tudományegyetemen már évek óta működik egy nagyon hasonló kérdőíves rendszer, ezért ott nem indult külön kérés a volt hallgatók felé, hogy töltsék ki ezt a kérdőívet (ennek ellenére néhány Szegeden végzett hallgató is kitöltötte ezt).

A kérdőív kitöltése teljesen önkéntes és anonim volt. A legalapvetőbb demográfiai kérdéseken kívül egyik kérdésre sem volt kötelező válaszolni. Így ha valaki valamelyik kérdést kényesnek vagy tárgytalannak tekintette, azt egyszerűen kihagyhatta. Emiatt számos olyan kérdés van, ahol a kitöltők teljes létszámánál kevesebb az adott kérdésre válaszolók száma.

A továbbiakban a kérdőív adott kérdésének sorszáma az „x. kérdés” kifejezéssel utalunk. Az Eredmények fejezetben a százalékos értékek az adott kérdésre válaszolók arányát jelentik, nem a teljes mintához viszonyított értékeket.

Eredmények

Demográfiai, végzettségi alapadatok

A kérdőíves kampány ténylegesen 2018. április 26.-tól 2018. július. 16.-ig zajlott. Ez idő alatt összesen 589 fő töltötte ki a kérdőívet. A kitöltők a célnak és a módszernek megfelelően zömmel a fiatalabb korosztályból kerültek ki: a válaszadók 30%-a a 23-27 éves, 40%-a a 28-32 éves, 16%-a a 33-37 éves, 8%-a a 38-42 éves, végül 6%-a az ennél idősebb korosztályba esett (NB. 60 éves volt a legidősebb kitöltő). A nemi arányokat tekintve a kitöltők között valamivel több volt a férfi (57%), mint a nő (43%). Az eredményeket hat kérdéskörre bontva ismertetjük. A válaszadók számát képzési helyek szerint az *1. táblázat* tartalmazza.

1. táblázat – Table 1

Válaszadók száma képzési helyek szerint

(Ezen adatok több átfedést is tartalmaznak, mert aki MSc-t végzett, az általában – de nem mindig – megadta a BSc végzettségének adatait is)

The number of respondents by the place of training (These data contain several overlaps, since MSc graduates usually – but not always – provided the data of their BSc training as well)

	Buda- pest	Pécs	Eger	Szombat- hely	Debrecen	Nyír- egyháza	Szeged	Miskolc	egyéb	üres
BSc	96	90	69	65	38	22	22	19	8	160
MSc	120	92	24	41	56	4	15	14	3	220

A kitöltők specializáció adatait vizsgálva egyértelműen a területfejlesztés dominanciája érvényesül, a válaszadók 45%-a ezt az irányt választotta a BSc-ben. További 10-15%-os arányban a tanár, geoinformatikus, táj- és környezetföldrajz, illetve a turizmus specializációkat választották. A felmérésben a kis létszámú szakirányok közé tartozik a regionális elemző, a geomorfológus, a geológus, a környezettan és az országjárás-vezető. Az MSc végzettségű geográfusok körében már kissé árnyaltabban, de itt is többségben jelentkezik a területfejlesztő vonal, a kitöltők 34%-a terület- és településfejlesztő specializáción vég-

zett, további 12-15%-ot jelent a tanár, geoinformatikus, tájvédő (táj- és környezetkutató), míg 5-6% körüli arányban szerepelnek, akik geomorfológia, turizmus, illetve régiómenedzsment specializációt végeztek.

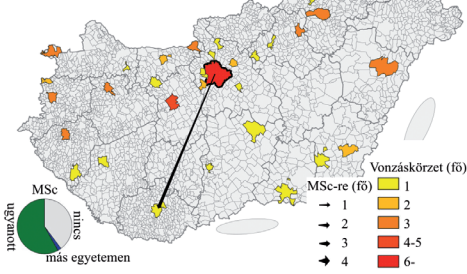
A képzési helyek vonzáskörzetei a válaszadók alapján

A földrajz szakra való bemenet szempontjából fontos kérdés, hogy a hallgató milyen típusú intézményben szerezte az érettségijét (4. kérdés). A beérkező több mint 500 választ 4 kategóriába soroltuk: „gimnázium”, „gimnázium és szakközépiskola”, „szakközépiskola” és „egyéb”. Ez utóbbi kategóriára azért volt szükség, mert a válaszadók egy része pontatlan választ adott az érettségit kibocsátó intézménnyel kapcsolatban (például csak annyit, hogy „Petőfi”), így nem tudtuk azt a három fenti kategóriába besorolni.

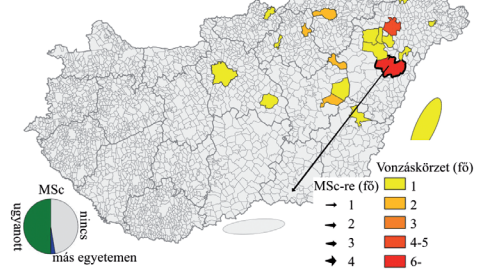
Egységes, az egész országra érvényes tendencia nem figyelhető meg, azonban a 8 képzőhely három markáns csoportba sorolható a középiskola-kategóriák alapján. A gimnáziumból érkezők aránya kimagaszló az ELTE esetében, megközelíti a 90%-ot. A második csoportba a vidéki tudományegyetemek (SZTE, DE, PTE, ME) tartoznak, melyekben 70% körül alakul a gimnáziumból érkező hallgatók aránya. Hasonló eredményeket kapott KOVÁCS F. et al. (2012) az SZTE vonzáskörzetét vizsgálva. Az adatok összehasonlíthatósága miatt meg kell említenünk, hogy Szegedről és Miskolcra lényegesen kevesebb válasz futott be, ami valamelyest torzíthatja az értékelést. A harmadik csoportot alkotják az „egykori főiskolák”, melyek beiskolázásában 60% a gimnáziumból érkezettek aránya. Ezen intézményeknek érdemes lenne marketingmunkát kifejteni a vonzáskörzetükben található szakgimnáziumokban és szakközépiskolákban is, különösen mivel ezekben az intézményekben a földrajz óraszámja jelentősen csökkent. Az Eszterházy Károly Egyetem esetében a gimnáziumból érkezettek aránya 50% alatti, de ebben szerepet játszhat a jelentős „egyéb” kategória is.

A válaszadók érettségi helyszíne alapján (3. kérdés) a következő eredményeket kaptuk (3. ábra). Budapest esetében elmondható, hogy a földrajz alapképzés az egész országból merít hallgatókat. A Dél-Dunántúlról és a Dél-Alföldről azonban kevesebb válaszadó jelölte meg a fővárost, mint az ország többi régiójából. Ennek oka lehet a PTE vonzó hatása, illetve a régió alacsonyabb jövedelmi viszonyai is. A végzett alapszakos hallgatók több mint fele helyben folytatta a tanulmányait. Megjegyzendő, hogy a földrajz BSc képzés nem vonzott a határon túlról diákokat Budapestre. A fővárosban végzett MSc hallgatók az érettségi helyszín alapján az országban csaknem egyenletesen szóródtak. Debrecenbe az Észak-Alföldről és Észak-Magyarország területéről jelentkeztek alapképzésre hallgatók, de ha figyelmesen szemléljük, valójában Debrecen vonzása területileg csak saját megyéjében és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében domináns. Az MSc tanulmányokat a debreceni hallgatók fele helyben folytatta. A Debrecenben végzett MSc hallgatók érettségi helyszíneiről az előbbi megállapításokon túl még az is elmondható, hogy a Partiumból és Kárpátaljáról is jelentkezett egy-egy hallgató érettségi után a cívisvárosba továbbtanulni. Eger esetében feltűnő, hogy Heves és Nógrád megyék mellett a fővárosból is vonzott hallgatókat, illetve komoly versenytársa Miskolcnak és Debrecennek. A BSc képzés után viszont az egri hallgatók több mint fele már nem megy tovább a geográfus MSc-re tanulni. Miskolc földrajzos képzései (Földrajz BSc, Geoinformatika MSc, földrajz-x tanárképzés) a saját megyéjében sem számítanak első számú választási lehetőségnek, Nyíregyháza alapképzése pedig a városon kívül csak a szomszédos járásokból tud hallgatókat meríteni. Pécs földrajz alapképzése vetélytárs nélkül dominálja a Dél-Dunántúlt, valamint Zala és Fejér megye jól megközelíthető járásait. Itt a hallgatók fele folytatta a tanulmányait geográfus szakon, zömükben helyben, kisebb részük a fővárosban. A Pécsen végzett MSc

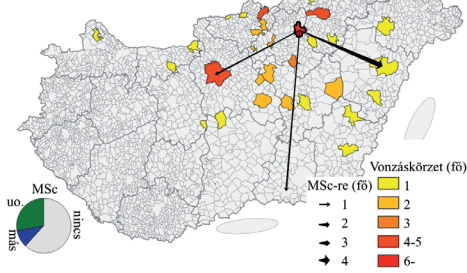
Budapesten végzett BSc hallgatók érettségi helyszíne, és továbbmenetele MSc-re (93 válaszadó)

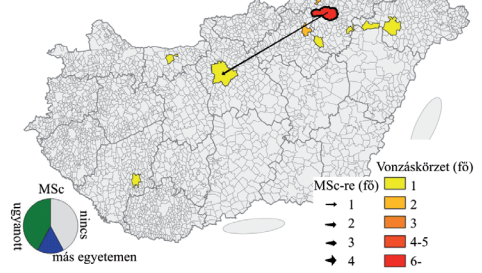
Debrecenben végzett BSc hallgatók érettségi helyszíne, és továbbmenetele MSc-re (38 válaszadó)

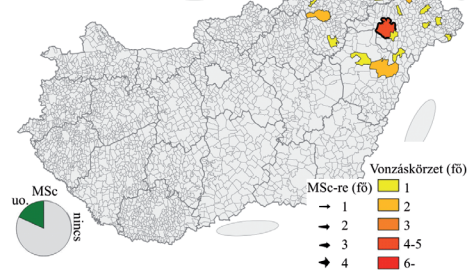
Egerben végzett BSc hallgatók érettségi helyszíne, és továbbmenetele MSc-re (68 válaszadó)

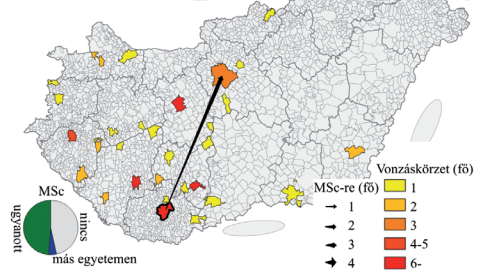
Miskolcon végzett BSc hallgatók érettségi helyszíne, és továbbmenetele MSc-re (19 válaszadó)

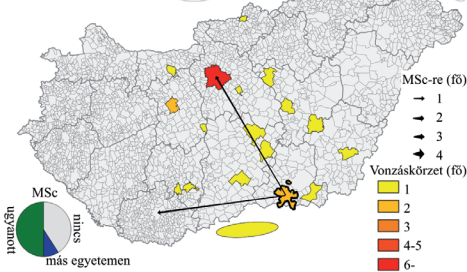
Nyíregyházán végzett BSc hallgatók érettségi helyszíne, és továbbmenetele MSc-re (22 válaszadó)

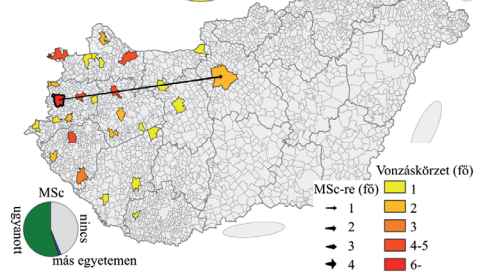
Pécsen végzett BSc hallgatók érettségi helyszíne, és továbbmenetele MSc-re (86 válaszadó)

Szegeden végzett BSc hallgatók érettségi helyszíne, és továbbmenetele MSc-re (22 válaszadó)

Szombathelyen végzett BSc hallgatók érettségi helyszíne, és továbbmenetele MSc-re (64 válaszadó)

3. ábra Földrajz (BSc) szakon végzett hallgatók érettségi helyszínei
(A fekete nyilak az MSc-re történő továbbmenetel irányait jelzik)
Figure 3 Geography (BSc) graduates by the place of their secondary school leaving exams
(Black arrows indicate progression to MSc)

hallgatók jelentős része helyben, illetve Kaposváron, Nagykanizsán és Székesfehérváron érettségizett. A szegedi földrajz alapszak Dél-Alföldről, Budapestről és a Vajdaságból toborozza hallgatóinak többségét, akiknek aztán a fele választja az MSc képzésben való továbbtanulást helyben, de egy-egy válaszadó a pécsi és budapesti továbbtanulást is megjelölte. A Szegeden végzett MSc hallgatók lényegében a Dél-Alföldről származnak. Végül Szombathely esetében azt látjuk, hogy földrajzos képzése hagyományosan lefedi a Balatontól északra lévő megyéket, illetve vonzása kimutatható Zala és Somogy megyék területén is. Hallgatóinak több mint a fele helyben tanult tovább MSc képzésben. Érkezett hallgató a Csallóközből is. Hasonló megállapításokat tehetünk a szombathelyi MSc hallgatók érettségi helyszíneivel kapcsolatban is.

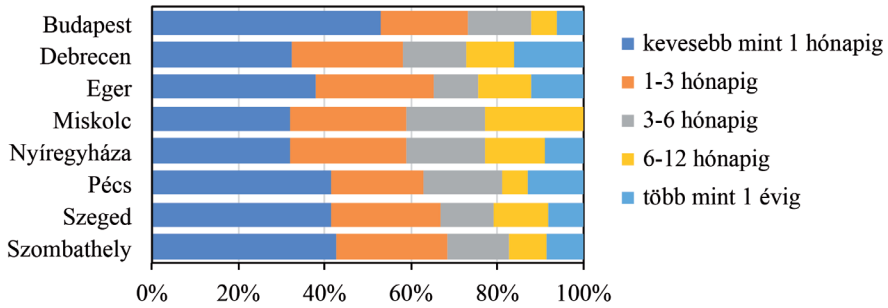
A felmérés során vizsgáltuk a végzettséget szerző hallgatók továbbtanulási hajlandóságát is (11. kérdés). A hallgató továbbtanulása olyan szakra, ami nem kötődik a földtudományhoz, arra utalhat, hogy nem volt elégedett a képzéssel, vagy nem erre számított, esetleg az élete új irányt vett, nem ezen a szakterületen képzei el a jövőjét. Ez a megközelítés elsősorban az alapképzést követő továbbtanulás vizsgálatánál lehet fontos, hiszen eddigre a hallgató már megismerkedett a földrajztudomány alapjaival. Az egyéb, nem földtudományi jellegű szakon továbbtanuló BSc-t szerzett hallgatók aránya 10%, ami azt mutatja, hogy a hallgatók jelentős többsége úgy ítéli meg, hogy nincs szüksége (vagy nincs módja) eltérő szakterület felé fordulni. Mivel a válaszadók között voltak tanárszakosok is, így a 10%-ba kerültek olyan hallgatók is, akik a földrajzot követően egy másik (minor) szakot választva tanultak tovább. Őket szintén nem kell a szakterületet elhagyókként kezelni, mivel továbbtanulásukkal „csupán” kétszakos tanárrá váltak. A mesterképzés utáni továbbtanulás 30%-os, ami jelentősnek mondható, és ez már nyilván más szakterületen szerezhető végzettségekre irányul. A viszonylag magas arányszám jelzi, hogy szükség lenne a mesterképzés szakirányainak felfrissítésére, esetleg új szakirányok bevezetésére.

A jelen vizsgálatban szereplő adatok egy nem reprezentatív mintát jelentenek. Ezeket nagyobb, egyetemi adatbázisokon alapuló vizsgálatokkal lehet pontosabban felmérni. Helyhiány miatt ezeket itt nem részletezzük, de utalunk KOVÁCS F. et al. (2012), NAGY A. (2015) és JANCsó T.–SZALKAI G. (2017) tanulmányaira.

Az elhelyezkedés körülményei

A diploma megszerzését követő munkahelyi elhelyezkedés idejét vizsgálva kedvező képet kapunk (12. kérdés). Különböző időtartamokra osztva az álláskeresőket, kiderül, hogy a válaszadók 42%-a egy hónapon belül, további 23%-a pedig három hónapon belül el tudott helyezkedni, ami jónak tekinthető. Három és hat hónap között 15%, hat és tizenkét hónap között pedig 9% talált munkát. Közel 50 fő, azaz 8,5% viszont csak egy éven túl jutott munkához. Megállapítható, hogy a diplomászerzés helyszíne befolyásolja ezeket az eredményeket. Mindenképp a magasabb szintű diploma helyszínét figyelembe véve az alábbi értékeket találjuk: a budapestiek 73%-a helyezkedett el 3 hónapon belül, míg a vidéki városokban kisebb értékek (58-69%) jellemzők (4. ábra).

A földrajzosok, geográfusok elhelyezkedési lehetőségeit jellemzi, hogy a diplomások 58%-a nem volt regisztrált munkanélküli, további 11% pedig csak egy hónapnál kevesebb ideig, azaz feltehetően csak biztonsági okokból regisztráltatta magát (13. kérdés). A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy a földrajzosok 2/3-a viszonylag könnyen helyet talál magának a munkaerőpiacon. Három és tizenkét hónap közti regisztrált munkanélküliség a kitöltők 14%-át érintette, az egy évnél hosszabb ideig munkanélküliek aránya pedig 5%-volt, ami ugyanakkor azt is jelzi, hogy a földrajzos végzettség nem garancia az „automatikus” elhelyezkedésre.

4. ábra Elhelyezkedés időtartama a diplomaszerzés után
 Figure 4 The duration of finding employment after graduation

A földrajzos diploma értékét vizsgálva megkérdeztük, hogy a földrajzos/geográfus diploma jelent-e előnyt egy álláspályázat esetében (20. kérdés). A földrajz / geográfus végzettséget mint kötelező feltételt csak 15%-ban említették a válaszadók, azonban további 33% előnyként jellemezte a földrajz/geográfus végzettséget az elhelyezkedésben. További 23% dolgozik olyan helyen, ahol bármilyen diploma megfelelő lett volna és 27% jelölte azt, hogy a diploma egyáltalán nem volt feltétel az elhelyezkedésében. Összességében tehát azt az eredményt kaptuk, hogy az állásban elhelyezkedőknek csupán a fele kötődik a földrajzos végzettséghez, ráadásul ezek nagyobb része is csak lazábban, ami azt jelzi, hogy kevés az olyan szakma, munkakör, amely kifejezetten földrajz / geográfus végzettséget igényelne.

Szerencsés esetben a szakdolgozat / diplomamunka olyan témakörhöz kapcsolódik, ami az elhelyezkedést is segítheti, illetve kapcsolatteremtésre is lehetőséget ad. Az erre vonatkozó kérdésre (21. kérdés) válaszolók egyötöde (20%) szerint ez bizonyos mértékig érvényesült is, ám 17% szerint ez inkább nem számított és 63% szerint a szakdolgozat / diplomamunka egyáltalán nem segített az elhelyezkedésben. Ebben egyértelmű különbség van az elhelyezkedés helye szerint. Míg az akadémiai szféra munkavállalói esetében fontos szempont a szakdolgozat (71% adott maximális pontot), addig az összes többi csoport esetében több mint 55% jelölte az „egyáltalán nem segített” választ. Ezen eredmények tükrében meggondolandó, hogy míg jelenleg a szakdolgozatok / diplomamunkák készítésénél általában elvárás a „tudományos” jelleg, addig az elhelyezkedési lehetőségek erősítése érdekében nem lehet-e ezeket nagyobb arányban a „munkaerőpiacon” fontosabb témák felé terelni.

A munkahelyen való elhelyezkedés nemcsak a végzettséget igazoló okmányon múlik, hanem egyéb tényezőkön is, melyeket egy további kérdéssel vizsgáltunk (21. kérdés), itt több válasz is jelölhető volt. A legfontosabbak e tényezők közül a „családi-baráti kapcsolatok”, amit a válaszadók 31%-a jelölt. Ehhez képest az „egyetemi-szakmai kapcsolatok” csupán 24%-ot jelentettek. Jó aránynak számít viszont, hogy független álláshirdetés alapján szerzett állást a válaszadók 49%-a, és ezen belül 28% esetében már az első három álláshirdetésből „bejött” valamelyik munkalehetőség. A szabadon megadható egyéb lehetőségek között az alábbi tényezők jelentek meg több fő által is említve: „nyelvismeret”, „szakmai tapasztalat”, „korábbi munka”, „önképzés”, „saját vállalkozás”, „hobbitevékenység”, „elszántság”, „ösztöndíj”, „szakváltás”, „OKJ végzettség” és a „szerencse”.

Munkahelyek

A válaszadók 93%-a dolgozik jelenleg hazánkban (15. kérdés). A külföldre került geográfusok aránya nagyjából megegyezik a külföldön dolgozó diplomások országos

arányával (8%; HÁRS Á. 2018). A 41 külföldön dolgozó geográfus egyharmada (34%) német nyelvterületen helyezkedett el, a legtöbben Németországban (11 fő), míg néhányan Ausztriában (3 fő). Értékelhető még az Egyesült Királyságban dolgozók száma (4 fő), de Európa minden részéből, sőt Észak-Amerika nagyobb országaiból is szerepel 1-1 munkavállaló. Megjegyezzük, hogy jelen vizsgálat során a külföldi munkavállalók közé lettek besorolva a szomszédos országokba hazatérő határon túli magyarok is.

A jelenleg aktív munkavállalók nagyjából fele-fele arányban a köz-, illetve a magánszférában helyezkedtek el (48%, illetve 49%; és 3% nem válaszolt a 18. kérdésre). Az eredményt a közszférában dolgozók között szereplő 8,5% tanárszakos végzettségű kitöltő értéke befolyásolja. Mindezt figyelembe véve elmondhatjuk, az a „vád”, hogy a geográfusok a versenyszférában kisebb eséllyel tudnak elhelyezkedni, a minta alapján nem igazolható, sőt kismértékben inkább a fordítottja igaz.

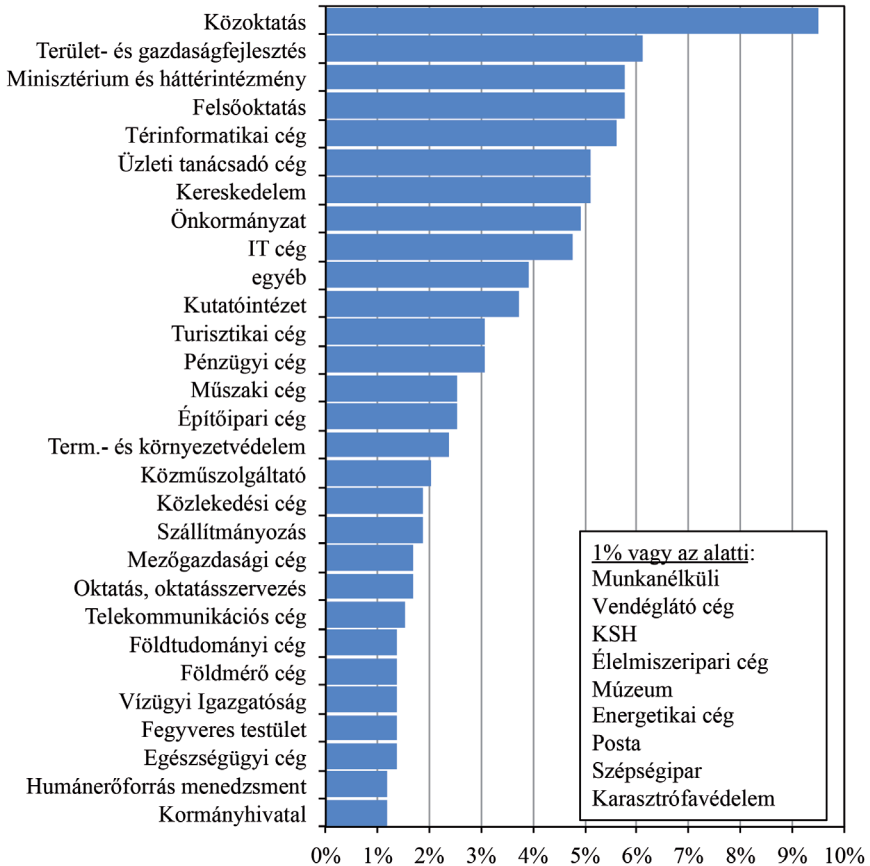
A hazánkban munkát vállaló földrajzosok / geográfusok közel kétharmada 10 városban helyezkedett el (7. ábra; 16. kérdés). A mintát természetesen torzítja a kitöltők végzési helyének település szerinti eloszlása, és különösen a kisszámú szegedi válaszadó (lásd 1. táblázat). A gazdasági központok megtartó ereje egyértelműen kirajzolódik. Közülük kiemelkedik Budapest, ahol a kérdésre válaszolók 40%-a dolgozik, amely a vidéken végzettek egy részét is felszívja. Érdekes módon a régióközpontok közül (Szegedet nem ismerve) a második legjelentősebb aránnyal Pécs rendelkezik (9%). A képzőhelyek szerepét mutatja, hogy Győr jelentősebb gazdasági szerepköre ellenére jelentősen elmarad a listán harmadik Szombathelytől (3,6%). A válaszadók 2%-ánál többen dolgoznak még Debrecenben, Egerben, Miskolcon, Nyíregyházán, valamint az önálló földrajzos képzőhellyel nem rendelkező Székesfehérváron és Zalaegerszegen. A listára további 114 település fért fel, köztük a megyeszékhelyek és a kisebb gazdasági központok.

A munkahely mérete alapján (19. kérdés) a geográfusok közül legtöbben a nagy munkáltatóknál helyezkedtek el, ami jelenti egyrészt az állami szféra nagy munkahelyeit, illetve a multinacionális cégeket. Az e kérdésre válaszoló 566 fő több mint 36%-a dolgozik 250 fő feletti foglalkoztatónál. A munkáltatók további egy-egy negyede (24-25%) 10 és 49, illetve 50 és 249 fő közötti foglalkoztatónál dolgozik, s alig 15% az, aki egyéni vagy kisvállalkozás keretében végzi a munkáját.

Talán az egyik legizgalmasabb kérdés, hogy a végzett geográfusok / földrajzosok mivel foglalkoznak, hol dolgoznak (5. ábra; 14. kérdés). A válaszokat a munkahelyek típusa alapján csoportosítottuk. Jól mutatja a geográfus diploma sokoldalúságát, vagy éppen pozíciókeresését, hogy tevékenység szerint nagyon változatos a munkahelyek megoszlása.

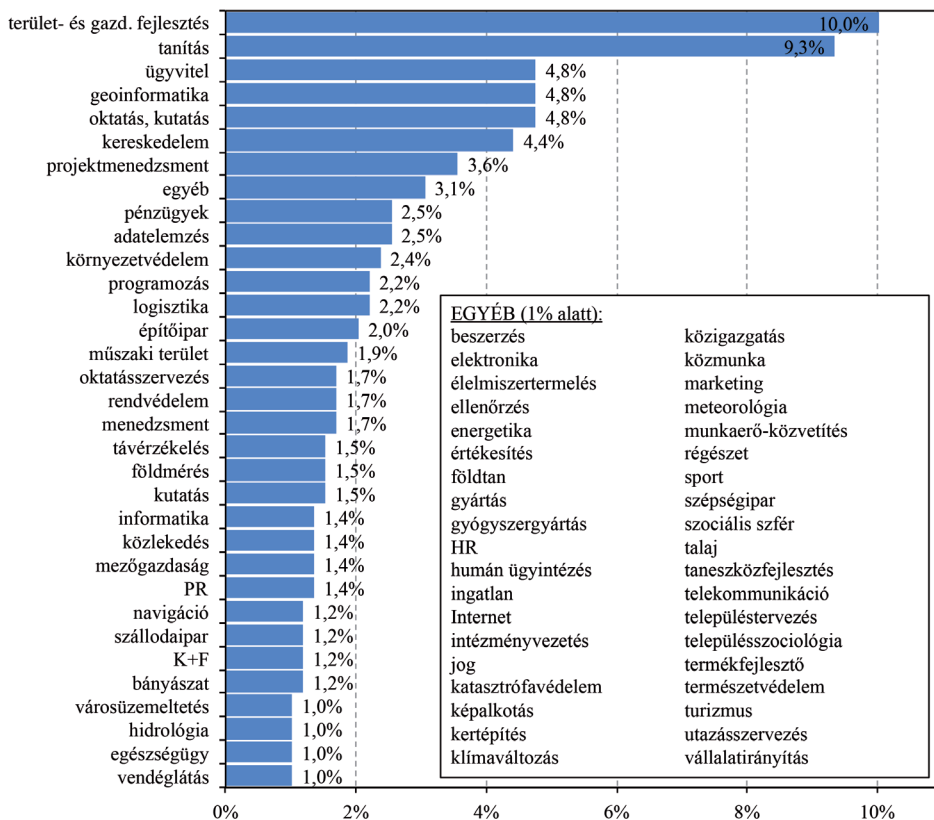
A közel 10% tanárként dolgozót leszámítva egyértelműen a terület- és gazdaságfejlesztéshez kapcsolódó munkahelyek az elsődlegesek, ezek együttesen a beírt válaszok negyedét adják. Ezek közé sorolhatjuk a konkrétan így megadott cégeknél dolgozók (6%) mellett a hasonló (vagy ugyanolyan) tevékenységet folytató üzleti tanácsadó és pénzügyi elemző cégeknél alkalmazásban állókat is (együttesen 8%). Az államigazgatási szféra (minisztériumok, kormányhivatalok és önkormányzatok) szintén ebbe a csoportba tartoznak (együtt valamivel több mint 10%). A térinformatikai és IT cégek együtt szintén 10%-ot tesznek ki a munkahelyek között. Felsőoktatási és kutatóintézményekben maradt a végzettek közel egytizede, amelyben benne vannak a PhD hallgatók is, akiknek a későbbiekben még sokféle irányba folytatódhat a pályafutása. Tíz-tíz főnél több dolgozik még kereskedelmi, turisztikai, műszaki és építőipari cégeknél, a természet- és környezetvédelemben, a közműveknél, közlekedési és szállítmányozási területeken, továbbá a mezőgazdaságban, valamint az oktatásszervezésben (részben az egyetemeken maradván). Éppen nem érik el a 10 főt külön-külön, de a természetföldrajzi képességeket hasznosítják a 8-8 főt foglalkoztató földtudományi, földmérő és vízügyi kategóriákba sorolt munkahelyek. A továb-

bi munkahelyek még ennél is szélesebb tevékenységi kört mutatnak a múzeumoktól, az energetikai területeken át a szépségiparig.

5. ábra A munkahelyek típus szerinti megoszlása
Figure 5 The distribution of jobs by type

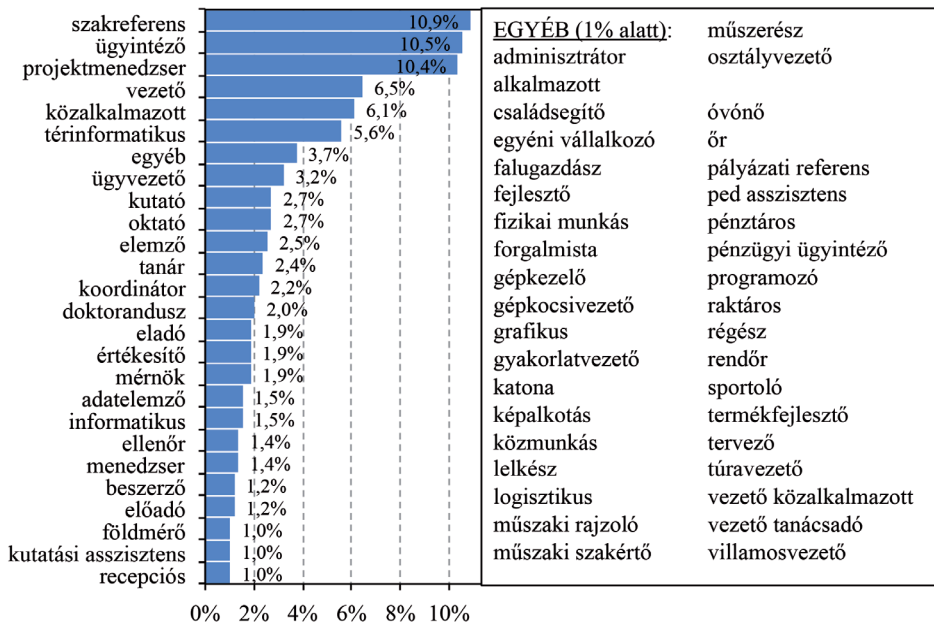
Természetesen az is lényeges, hogy az adott munkahelyen belül milyen témával foglalkozik az ember (6. ábra; 23. kérdés). Itt is megfigyelhető, hogy a személyes ambíciók és képességek, az egyetemen szerzett általános kompetenciákkal együtt rendkívül szerteágazó tevékenységek elvégzését teszik lehetővé. A nagyobbbrészt a geográfusképzés sajátosságait mutató munkák közül az előző kérdéssel összefüggésben a terület- és gazdaságfejlesztés a legjelentősebb (a külön kategóriaként szereplő projektmenedzsmenttel együtt 14%-ot alkotva). Így ennek a szakiránynak a létjogosultsága egyértelműen alátámasztott. Az ügyvitel (4,8%) többféle cég adminisztrátori állása mellett esetenként szintén a területfejlesztéssel összefüggő (pályázat menedzselési) munkát takar. A geoinformatika, távérzékelés, programozás és adatelemzés együtt 10%-ot meghaladó értéket mutat, ami szintén jelzi a szakirány fontosságát, továbbá a programozási ismeretek további erősítésének szükségességét. Az egyenként szerteágazó, de összességében a természetföldrajzi képességek használatára utaló környezet- és természetvédelmi, földtani-bányászati, meteorológiai, hidrológiai, talajtani, földmérési tevékenységek 5-10% geográfus munkájában vannak jelen.

6. ábra A munka jellege szerinti eloszlás
Figure 6 Distribution by the field of employment

A következő kérdés a munkakörök és betöltött pozíciók alapján árnyalja az eddigi képet (7. ábra; 24. kérdés). A munkakörökre vonatkozó kérdés az előző két kérdéshez hasonlóan szerterágazó képet mutat. A szakreferensi, ügyintézői (valamint az ábrán nem szereplő szinonim fogalmak) és a projektmenedzseri munkakörök együttesen a válaszadók egyharmadát adják. További válaszok közül a tanári munka mellett a felsőoktatás-kutatás oktatói, kutatói, doktoranduszi munkakörei említhetők (együttesen 8,4%). Ami érdekes, hogy a diagramon nem szereplő 11,7% további 40 munkakört takar a tömegközlekedési eszközök, kamionok vezetőitől a rendvédelmi dolgozókon át a túravezetőig.

Az elérhető karrier is fontos tényező lehet a szakról alkotott képhez. A kérdőív szerint a válaszadó geográfusok több mint négyötöde alkalmazott, 5%-a középvezető és 0,2%-a felsővezető. E kérdés értékeléséhez azonban figyelembe kell venni, hogy a kitöltők 70%-a 32 évnél fiatalabb. Az egyéni vállalkozók aránya alig haladja meg a 2%-ot, ami mindenképpen a képzés átgondolását kívánja meg, mert ez az érték alig egyötöde a magyarországi vállalkozók arányának, és még az is elmarad az uniós átlagtól. A kitöltők közül csak 1% az aktuálisan munkanélküliek aránya, ami jóval alacsonyabb, mint az országos munkanélküli átlag. Ez persze nem feltétlenül közvetlenül a geográfus (földrajzos) képességekkel függ össze, hanem általánosságban a felsőfokú diplomával rendelkezők jobb elhelyezkedési lehetőségeivel.

7. ábra Munkakör szerinti eloszlás
 Figure 7 Distribution by positions

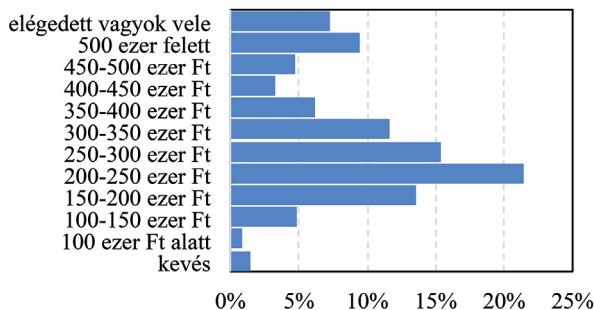
Munkahelyi elégedettség

Az elégedettséget a várakozások és a ténylegesen megélt helyzetek viszonya határozza meg. Az adatgyűjtés során a 29. kérdés arra vonatkozott, hogy vannak-e a válaszadó munkahelyen más geográfusok. A munkahelyi légkör szempontjából is lényeges, hogy valaki hasonló gondolkodásmódú és érdeklődésű emberekkel dolgozhat-e együtt. A mintánkban 52% nyilatkozta azt, hogy van földrajzos / geográfus végzettségű munkatársa. A munkaerőpiaci tapasztalatok szerint, amit korábbi vizsgálataink is alátámasztanak (Diplomás Pályakövetés, ALUMNI felmérés) azt mondhatjuk általánosságban, hogy ha egy munkaadó ráérez a geográfus diplomával rendelkező alkalmazott munkájának hasznosságára, a jövőben már szívesebben alkalmaz hasonló végzettségű személyt. A fenti arány is ezt támasztja alá, és mint látható, van olyan munkahely (önkormányzati, turisztikai, nonprofit, pályázatírással foglalkozó, multi) ahol több geográfus végzettségű alkalmazottat is foglalkoztatnak egyidejűleg. Az esetek 29%-ában ez 1-2 főt jelent, de 11%-ban megjelenik a több mint 5 geográfust foglalkoztató munkahelyek csoportja is.

A 30. kérdés arra kereste a választ, hogy a munkahelyeken milyen véleménnyel vannak a geográfusokról. Természetesen ezek a válaszok szükségszerűen szubjektívek, hiszen mindenki magáról (is) nyilatkozott az e kérdésre adott válasszal. A mérési skála 4 fokozatú volt. Ha a válaszadó szerint nem volt különösebb vélemény külön a geográfusokról, akkor arra kértük, hogy ne jelöljön egyetlen kategóriát sem. Az elemszám ennek arányában 275-re adódott. A válaszadók 70%-a értékelte úgy, hogy (inkább) jó a megítélése a geográfusoknak a munkahelyükön, és mindössze 3,1% adott 1-es pontértéket erre a kérdésre.

Ahhoz, hogy a munkahelyével valaki elégedett legyen, nyilván szükséges a jó munkahelyi légkör (technikai feltételek és jó munkatársi kapcsolat megléte), de azért az egyik legfontosabb kérdés, hogy mennyi a kereset és abból ki-ki az általa elvárt gazdasági normák szerint meg tud-e élni? A kérdőív 31. kérdése konkrét adatokkal szolgál a bruttó

keresetek mértékéről (itt külön hangsúlyozzuk, hogy ez 2018. júniusi állapot). A 8. ábrán látható a válaszadók bruttó fizetési kategóriák szerinti megoszlása.

8. ábra A válaszadók bruttó fizetési kategóriák szerinti megoszlása
Figure 8 The distribution of respondents by gross salary categories

A válaszadók 20%-a jelölte meg a 200-250 ezer forintos, és 14,4%-a a 250-300 ezer forintos kategóriát, így a geográfusokra leginkább ez a fizetési tartomány jellemző. Összehasonlításképpen: 2018. júniusában a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaság egészét tekintve 329 576 forint volt (KSH). Ennek értékelése során figyelembe kell venni, hogy a válaszadók nagyobb része fiatal (70% a 32 év alatti), ami miatt eleve alacsonyabb a felmérést kitöltők átlagkeresete, mint az országos átlag.

A 32. kérdés a fentiekhez kapcsolódva szintén a munkahelyi elégedettségre kérdezett rá, de kifejezetten szakmai szempontokat, valamint a munkakörülményeket figyelembe véve. E kérdésnél a geográfusok 75,2%-a jelölte meg a két felső kategóriát, ami azt jelenti, hogy a válaszadók általában elégedettek a körülményeikkel a relatíve nem túl magas fizetés ellenére is.

A 33. kérdés arra vonatkozott, hogy tervez-e a válaszadó munkahelyváltást a közeljövőben. Összességében 46,7% jelölte, hogy nem tervez, 24,8% volt bizonytalan, és mindössze 27,8%-nak volt komolyabb változtatási szándéka.

A munkahelyváltás okaira a 34. (részben nyitott) kérdésre adott válaszokból derül fény. A leggyakrabban előforduló indokok a következők voltak:

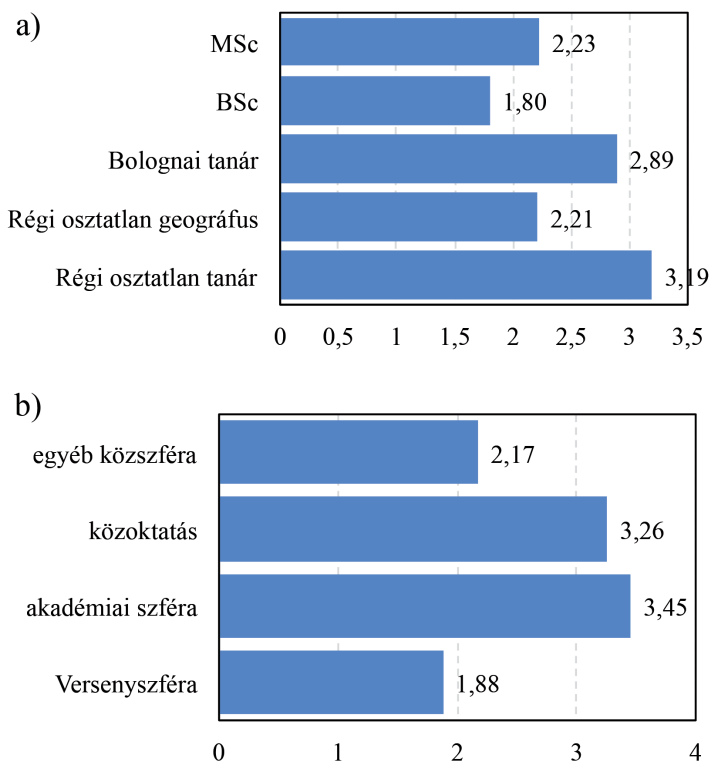
- kevés a fizetés (ez rögzített válasz volt)
- rosszak a munkakörülmények (ez is rögzített válasz volt)
- szakmailag nem kielégítő (ez is rögzített válasz volt)
- politikai okokból
- családi okokból (ez is rögzített válasz volt)
- új dolgok kipróbálásának igénye

A fentiek árnyalására kiválasztottunk négy indoklást a munkahelyváltással kapcsolatosan, melyeken keresztül kicsit részletesebben megismerhetjük a munkaváltoztatási szándékok mögötti tényezőket:

- „mert szakmailag nem kielégítő, földrajzhoz kapcsolódó munkakörben szeretnék elhelyezkedni”
- „szeretnék univerzálisabb, több más területen hasznosítható tapasztalatot szerezni.”
- „mert projekt alapú munkát végzek, és ha a projekt befejeződik, akkor váltanom kell”
- „szakmailag jobban fókuszált tevékenységet (hazai smart city fejlesztések, hazai városfejlesztés) szeretnék, illetve kevésbé elméleti, inkább gyakorlati területen szívesen kipróbálnám magam”

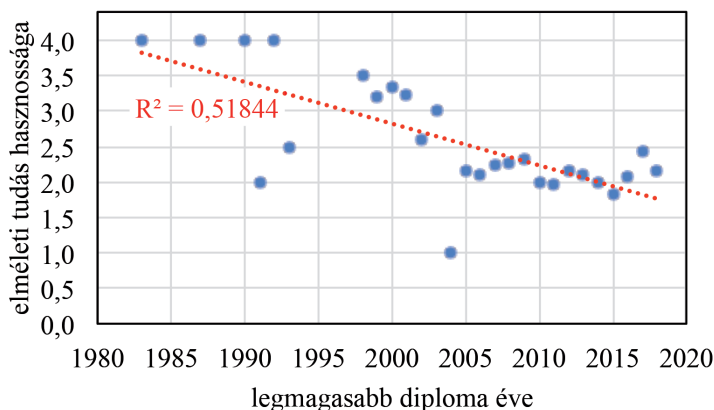
Egyetemen szerzett kompetenciák

Ahol a kérdőív az elméleti ismeretek, tudás hasznosságára kérdezett rá (27-28. kérdés), ott a többség inkább negatívan nyilatkozott. A tudás használatát négyfokozatú skálán átlagosan 2,18 pontra értékelték a válaszadók. Ez önmagában nem feltétlenül tekinthető rossz, vagy problémás eredménynek, ha arra gondolunk, hogy a közgondolkodás mennyire eltolódott abba az irányba, hogy az egyetemektől is kifejezetten csak a praktikus, azonnal használható gyakorlati ismeretek átadását várja. A földrajzi képzések problémáinak gyökerét az adatok részletesebb elemzése révén ismerhetjük meg (9a. ábra).

9. ábra Az elméleti tudás hasznosságáról alkotott vélemények átlaga (négyfokozatú skálán), egyrészt a képzés típusa (a), másrészt a munkakör jellege (b) szerint átlagolva
 Figure 9 The average of opinions on the usefulness of theoretical knowledge (on a four-grade scale), averaged by the type of training (a) and the sphere of employment (b)

Látható, hogy a tanári képzések végzettjei érdemben többre értékelik, illetve nyilvánvalóan nagyobb arányban használják elméleti tudásukat. A bolognai típusú alapképzések után az elméleti tudás hasznosulását viszont igen kevésbé tapasztalják egykori hallgatóink, körülbelül 50%-uk az „egyáltalán nem” értelmű választ jelölte meg. Hasonló következtetésre juthatunk, ha a kapott válaszok értékeit a legmagasabb szintű diploma megszerzésének éve alapján átlagoljuk (10. ábra). A trend egyértelműen ereszkedő, és a benne lévő törés is érzékelhető: a bolognai rendszerű képzésben résztvevő hallgatóink lényegesen kevésbé tudják hasznosítani a megszerzett elméleti tudást, mint a korábban végzettek, illetve figyelembe kell venni, hogy 1997 előtt csak tanárszakosok végeztek.

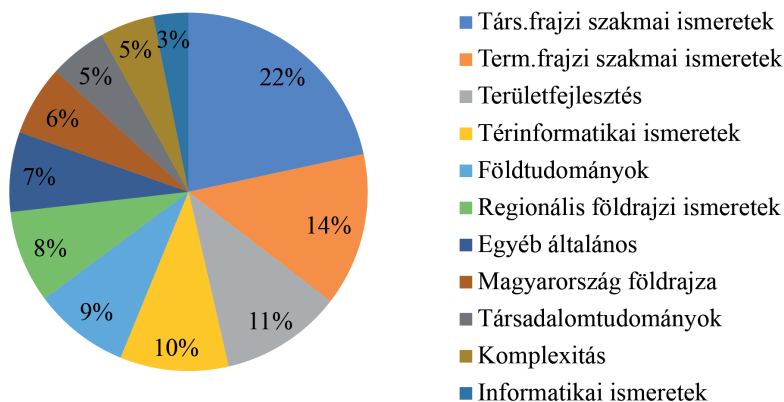

10. ábra Az elméleti tudás hasznosságáról alkotott vélemények átlaga (négyfokozatú skálán), a diploma megszerzésének éve szerint átlagolva
 Figure 10 The average of opinions on the usefulness of theoretical knowledge (on a four-grade scale), averaged by the year of graduation

Fontosnak tartjuk ugyanakkor hangsúlyozni, hogy ez nem feltétlenül a megszerzett tudással kapcsolatos probléma. Egyfelől megjelenik a 10. ábrán az előzőekben bemutatott hatás (hogy a régebbi diplomászerzők között a tanárok lényegesen nagyobb arányban képviseltetik magukat), illetve megjelenik benne a magasabb életkorból fakadó relatíve jobb egzisztencia is, amit inkább jellemez egyfajta elégedettség (elnézőbb hozzáállás az egyetemmel szemben), mint a sokkal küzdelmesebb éveket megélő fiatal munkavállalók esetében. Továbbá minden bizonnyal valamilyen módon benne rejlik a munkaerőpiaci kereslet megváltozott jellege is, sőt, talán a felsőoktatás tömegesedéséből fakadó folyamatok lenyomata is. Mindazonáltal, nem meglepő módon, a földrajzzal legszorosabb kapcsolatot fenntartó, így elméleti tudásukra legnagyobb mértékben támaszkodó válaszadókat az akadémiai, valamint az egyéb közszférában találjuk (9b. ábra). A versenyszférában dolgozók alacsony tudás-hasznosítása felveti a kérdést, hogy mekkora a reális kereslet a geográfiai tudásra a munkaerőpiac nem állami szegmensében. Az egyes képzési helyek között ez a kérdés a jelen felmérés alapján nem mutat jelentős különbségeket.

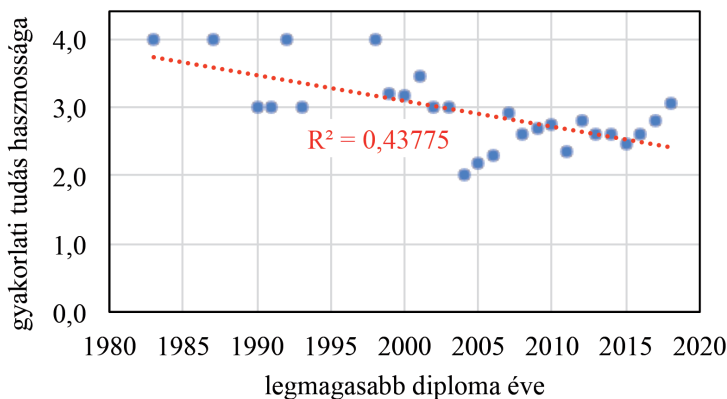
Amikor a kérdőívben rákérdeztünk arra, hogy milyen tudáselemeket használnak geográfusaink, akkor a többség (mintegy 61%) nem tudott vagy nem akart ilyet megnevezni. Az erre a kérdésre válaszolók között a mesterszakosok határozott többségben vannak a csak alapképzést elvégzettekkel szemben (amiben az is szerepet játszhat, hogy közülük kerülnek ki az akadémiai szférából érkező válaszadók is). Az egyes specializációk tekintetében enyhe eltérések vannak. A geoinformatikusok, a környezetvédelmi, valamint a területfejlesztési specializációkon végzetteknek nagyjából 40%-a, a turizmus és geomorfológus specializáción végzetteknek viszont csak mintegy 30%-a adott választ. A konkrét válaszok értékelése nem egyszerű. A szabad szöveges válaszokat a tantervben szereplő főbb ismeretkörök szerint kategorizáltuk (11. ábra). A társadalomföldrajzi tudás mintha nagyobb arányban hasznosulna, ami nem meglepő, ha megnézzük a munkahelyeket az elemzés más fejezeteiben. A specializációk közül a területfejlesztéssel kapcsolatos ismeretek emelhetők ki.

Az elméleti tudás mellett megvizsgáltuk, hogy a gyakorlati készségek mennyire segítik a geográfusokat a pályán való boldogulásban (25-26. kérdés). Összességében a gyakorlati tudás hasznosságának értékelésére valamivel több pontot adtak a válaszadók, a teljes minta átlaga 2,66 lett. Nagy vonalakban a gyakorlati kompetenciákról is ugyanaz mondható el,

11. ábra Az egyetemen szerzett elméleti tudás munkahelyi hasznosulása, ismeretkörök szerint csoportosítva (Ha egy válaszadó több típusú ismeretkört is megjelölt, akkor valamennyit számításba vettük)
 Figure 11 The utilisation of *theoretical knowledge* obtained at the university in the workplace, broken down by subject areas (If a respondent selected multiple subject areas, all of these were taken into account)

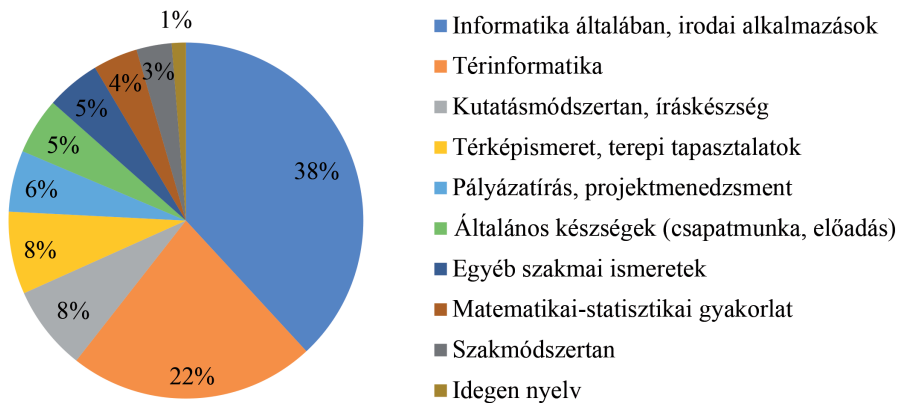
mint az elméleti tudásról: a (régii képzésben diplomát szerzett) tanárok (3,31), illetve az akadémiai szférában dolgozók (3,79) értékelik a legtöbbször. A csak alapképzésben részt vevők (2,34), illetve a versenyszférában foglalkoztatottak (2,41) sokkal kevésbé alkalmazzák hétköznapi munkahelyi gyakorlatuk során az elsajátított tudást és képességeket. A specializációk nagyjából egyenletesen teljesítenek, csak a turizmus tér el lefelé (2,21). A képzési helyek tekintetében az ELTE (2,99) és Eger (2,93) megítélése egyértelműen jobb, mint a többi intézményé (2,4-2,5). Időben ábrázolva az értékeket (12. ábra) annyi biztató jel mutatkozik, hogy a hosszabb távon csökkenő trend mellett a bolognai képzések bevezetése óta mintha egy mélypontról elmozdulva lassan újra növekedne az elégedettség.

12. ábra A gyakorlati tudás hasznosságáról alkotott vélemények átlaga (négyfokozatú skálán), a diploma megszerzésének éve szerint átlagolva
 Figure 12 The average of opinions on the usefulness of *practical knowledge* (on a four-grade scale), averaged by the year of graduation

Tartalmi szempontból jóval egyértelműbb a kép, mint az elméleti tudás kapcsán volt. A válaszok (egy ember több választ is jelölhetett) 38%-a kapcsolódott valamilyen informatikai, 22%-a pedig térinformatikai gyakorlati tudáshoz, kompetenciához (13. ábra).

Minden további, a válaszok alapján utólag felállított és összevont kategória eltörpül e két terület fontossága mögött. Nem tűnik ugyanakkor elvesztegetett időnek az, amit a programokban a kutatómódszertannal kapcsolatos képességek elsajátítására fordítanak a hallgatók, és az itt szerzett kompetenciák értéke nem csak az akadémiai szféra dolgozóinál jelentkezik. Érdemes megjegyezni, hogy a válaszadók nem csak nagyobb arányban tudtak legalább egy hasznosított gyakorlati ismeretet megnevezni (53% a 39%-kal szemben), hanem összességében több elemet is sorolnak fel (467 a 347-tel szemben).

13. ábra Az egyetemen tanult *gyakorlati ismeretek* munkahelyi hasznosulása, ismeretkörök és kompetenciák szerint csoportosítva (Ha egy válaszadó több típusú ismeretkört is megjelölt, akkor valamennyit számításba vettük)

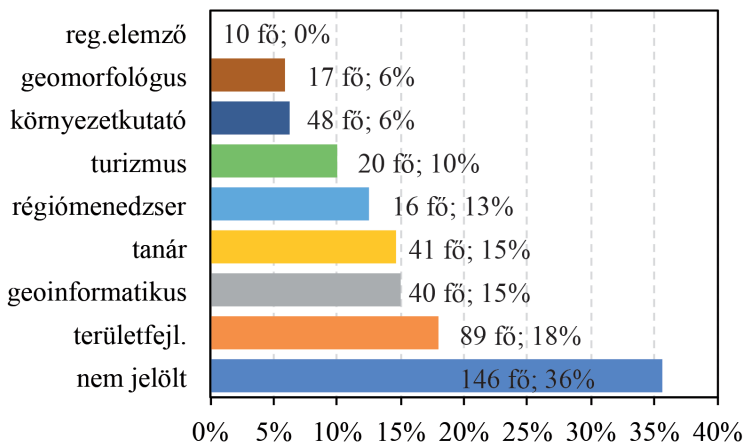
Figure 13 The utilisation of *practical knowledge* obtained at the university in the workplace, broken down by subject areas and competences (If a respondent selected multiple subject areas, all of these were taken into account)

A kompetenciákat illetően korábban készült egy munkaadókat célzó pilot felmérés (HOMOKI E. 2018). Ebből kiderült, hogy a munkaadók azokat az általános képességeket várják el (*csopordinamika, gyakorlatiasság, problémamegoldás, kommunikáció*), amelyeket a kompetenciaalapú és problémaközpontú oktatás révén tudunk fejleszteni. Szakmai oldalról a földrajz komplex látásmódját és térbeli elemző képességét emelték ki. Továbbá szintén elvárás, hogy a munkavállalók legyenek képesek az alkalmazáshoz szükséges speciális munkahelyi keretek felhasználói szintű elsajátítására.

Tanácsok napjaink hallgatóinak

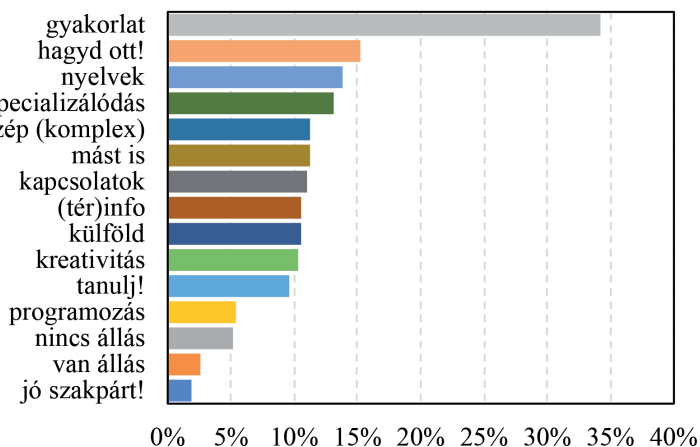
A 36. kérdés pontosan úgy szól: „Milyen tanácsot adnál a most kezdő földrajzos/geográfus hallgatóknak?” Erre a kérdésre összesen 427 válasz érkezett (az összes kitöltő 72%-a). A szándékosan nyílt végűre hagyott kérdést két szempontból kategorizáltuk. Először megjelöltük az egyértelműen *negatív* jellegű válaszokat („hagyd itt ezt a szakot!” jellegűek). Ezek aránya 21% (88 fő). Aki ilyen választ adott, az egyértelműen fölöslegesen végezte el a képzést, és nyilvánvalóan elégedetlen a diploma adta lehetőségekkel. Megvizsgáltuk továbbá, hogy ezen elégedetlen válaszolók aránya hogyan függ az MSc specializációtól (14. ábra). Itt a specializációknál a hasonlókat összevontuk, illetve ha valaki több specializációt jelölt, akkor abból az elsőt választottuk ki.

Ezt követően egy részletesebb kategorizálást készítettünk a megfogalmazott „tanácsok” alapján. Tizenöt viszonylag gyakran előkerülő típust sikerült kiemelni. A rövid megfogalmazások értelmezését a 2. táblázat tartalmazza. Az egyes típusok gyakoriságát a 15. ábra mutatja be diagramon. Ennek nagyon világos üzenete van: a végzett hallgatóink egyharmada azt fogalmazza meg, hogy a képzéseinket sokkal gyakorlatiasabbá kell

14. ábra A válaszadók száma és a negatív vélemények aránya az MSc specializáció függvényében
 Figure 14 The number of respondents and the proportion of negative opinions by MSc specialisations

tenni, a lexikális tudás rovására. A gyakorlatias jelleg vonatkozik részben az intézményi oktatásra, részben az intézményen kívül szerzett gyakorlatszerzési lehetőségekre. Ez nem feltétlenül jelent „hivatalos formát”, azaz a BSc második éve utáni hosszú, kötelező, nyári szakmai gyakorlat nem feltétlenül jó válasz erre az igényre. Ugyanakkor a jelen hallgatók számára fontos útmutatás (lehet), és sokan élnek is azzal a lehetőséggel, hogy szakmai munkát végeznek az egyetem végzése (MSc) mellett, jó esetben olyan mértékben, hogy az a képzést ne akadályozza. A második leggyakoribb üzenet a negatív válaszok egyik tipikus megfogalmazása: „hagyd ott ezt a képzést minél hamarabb!”. A harmadik leggyakoribb válasz a nyelvtanulás fontosságát hangsúlyozza, ami teljesen jogos, de nem a földrajz / geográfus képzés hatásköre, hanem inkább egyéni motiváció, lehetőségek kérdése. A tanulmányok során a viszonylag korai „specializálódást” sokan fontosnak tartják, ez viszont egyértelműen rajtunk, vagyis az egyetemi képzés kialakítóin múlik, hogy ehhez az elváráshoz próbálunk-e igazodni.

15. ábra A mai hallgatóknak szólót tanácsok megoszlása kategóriák szerint
 Figure 15 The distribution of advice for today's students by categories

A mai hallgatóknak szóló tanácsok kategorizálása
Categorisation of advices for today's students

Röviden	Mit jelent?
gyakorlat	Minél több gyakorlati tudásra van szükség, az oktatásban is ezt kell erősíteni, és az egyetem mellett is keresni kell a gyakorlatszerzés lehetőségét; terepgyakorlatok, gyakorlatias órák nagyon fontosak!
hagyd ott!	Nem érdemes erre a szakra járni, hagyd ott minél hamarabb!
nyelvek	A nyelvtanulás fontos a későbbi boldogulás szempontjából!
specializálódás	Minél hamarabb válaszd ki, hogy mi érdekel, és elsősorban azt tanuld!
szép (komplex)	A földrajz valóban szép, érdekes és komplex tudomány – ha érdekel, tanuld ezt, annak ellenére, hogy esetleg az elhelyezkedésben más fog számítani. A komplex tudás azért persze hasznos lehet.
mást is	Jó a földrajz, de mindenképp tanulj mellette mást is, így több lábon tudsz majd állni, illetve a másik szak segíthet a megélhetésben.
kapcsolatok	Fontos a szakmai kapcsolatok építése már az egyetem alatt.
(tér)info	A térinformatika, vagy az informatika önmagában nagyon fontos az elhelyezkedés szempontjából, ezt erősítsd a tanulmányaid alatt!
külföld	Ha teheted, menj külföldre a tanulmányaid során (vagy utána)!
kreativitás	Törekedj kreatívan hozzáállni a dolgokhoz a tanulmányaid / elhelyezkedés során, és akkor nem lesz problémád!
tanulj!	Érdemes tanulni! Vedd komolyan a tanulást, mert – sok látszat ellenére – ez segíteni fog a későbbiekben!
programozás	Ha programozásban képzéd magad, az nagy előny lesz. Egy jó GIS-esnek nem elég csak felhasználói szinten ismerni a szoftvereket, tudjon programozni is!
nincs állás	Ezzel a végzettséggel nehezen fogsz állást találni.
van állás	Minden ellenkező híresztelés dacára, lehet állást találni földrajzos / geográfus végzettséggel, de kreatívan, nyitottan és felkészülten kell hozzáállni.
jó szakpárt!	Ez tanároknak szól: mivel a földrajz kis óraszámú a közoktatásban, ezért mindenképpen válassz hozzá jó (= nagy óraszámú) szakpárt!

Következtetések

Megállapíthatjuk, hogy az online kérdőívészés sok embert elért, hatékony volt a megközelítés, az 589 kitöltésnek jelentős súlya van. Azt nehéz megállapítani, hogy demográfiai, végzettségi arányok szempontjából reprezentatív-e a felmérés, de nem is ez volt a cél, hanem az, hogy legyen egy áttekinthető kép az elhelyezkedési lehetőségekről, elégedettségéről és a képzéssel való kapcsolatáról földrajzos / geográfus szemszögből. E célnak ez a nagymintás adatfelvétel megfelel.

A hallgatói létszámok csökkenése országos trend, különösen a természettudományos szakokon. Ennek okai: a korosztályos népességszám csökkenése; hogy sokan már az érettségi után megkezdik külföldi tanulmányaikat; hogy a tanulás költségei nehezebben teremthetők elő a szegényebb családokban; valamint az igény a szakmaszerzésre a felsőfokú képzés

helyett. A földrajz alapképzésre jelentkezők számának csökkenését a fentiek mellett az is érintette, hogy a földrajz/geográfus diplomát fizetési/elhelyezkedési szempontból kevésbé versenyképesnek ítélik meg a felvételizők; az előrehozott érettségi lehetőségének megszüntetése (2012–2019); habár ez most már újra lehetséges), illetve a földrajz kivezetése a szakközépiskolákból. További szempont, hogy a tanárszakosok már az osztatlan képzésben vesznek részt, nem a BSc-re iratkoznak be. A fenti folyamatok megállítása vagy fékezése az általános oktatáspolitikai hatásköre, de a földrajz részarányának megőrzése egy olyan cél, amit földrajzusként kitűzhetünk magunk elé.

A felmérés alapján megállapíthatjuk, hogy a végzett geográfusok / földrajzosok elhelyezkedésének időtartamában, körülményeiben elfogadható a helyzet, különösen Budapesten és a nagyvárosokban. A munkahelyével a geográfusok / földrajzosok nagyobb része inkább elégedett, annak ellenére, hogy a fizetések inkább átlag alattiak.

Célkitűzésként kell megjelölni a munkahelyekkel való kapcsolatok erősítését, a geográfus szakma megismertetését a munkáltatókkal. Ennek egyik eszköze a jelenlegi felmérés, illetve általában a végzett hallgatókkal való kapcsolattartás.

A felmérés igazolta azt a korábban is sejtett tényt, hogy a végzett geográfusok / földrajzosok munkahelyei és munkakörei rendkívül heterogén képet mutatnak, melyből önállóan csak a területfejlesztés és az oktatás emelkedik ki, miközben jelentős részt képviselnek a földrajzhoz csak lazábban kötődő munkahelyek. Részben ennek köszönhető, hogy a végzetek a munkahelyeiken viszonylag kismértékben tudják kamatoztatni az egyetemen szerzett elméleti tudást, mely alól kivétel az akadémiai szféra és az oktatás. Ha „piacképes” oktatásra törekszünk, akkor érdemes kimondottan felvállalni azt, hogy hallgatóink egy jelentős része nem „földrajzusként” dolgozik majd a diplomaszerezés után (ez egyébként sok külföldi országban is így van, vö. MEZŐSI G. 2017). Ez azt jelenti, hogy az elméleti – különösen a lexikális, regionális tárgyakhoz kötődő – tananyagot még tovább kell csökkenteni az alapszakosok esetében, miközben a tanárok és a kutatói pályát tervezők számára továbbra is át kell adni ezt a fajta „klasszikus földrajzi” tananyagot. A tanárképzésnek és az alap-, illetve mesterszaknak tehát még jobban el kell válnia egymástól.

A földrajzos alap- és mesterképzés reformjának egyik legfontosabb kérdése, hogy a mai diákokat miként készítsük fel arra, hogy a holnap munkaerőforrásai legyenek. Ebből a szempontból (is) fontos, hogy az elméleti anyag csökkentését a gyakorlati oldalon ellensúlyozni kell. Magában az oktatásban növelni kell a gyakorlatias tantárgyak számát, amire a kisebb létszámú évfolyamok lehetőséget jelentenek. Ezen gyakorlatok során pedig a különféle kompetenciák (digitális készségek, csapatmunka, jelentéskészítés, előadói készség) fejlesztésére kell törekedni, ami kisebb-nagyobb mértékben eltérő oktatói hozzáállást jelent, mint ami jelenleg általános. A visszajelzések alapján a gyakorlati készségek közül már most erősnek mondhatók a (tér)informatikai készségek, de ezeket is lehet még tovább erősíteni, miközben a fent említett egyéb kompetenciákra is nagyobb hangsúlyt kell helyezni. Mindez egyébként összhangban áll a geográfus képzés 1990-es években megfogalmazott azon célkitűzéseivel, hogy gyakorlatias, piacorientált és térbeli problémák kezelésére fókuszáló legyen a képzés (MEZŐSI G. et al. 2001).

A végzett hallgatók részéről megfogalmazódó tanács, hogy a jelenlegi hallgatók minél hamarabb találják meg azt a szűkebb területet, ami érdekli őket. Ezt azzal tudjuk segíteni, ha a specializálódásra (például a természet- és társadalomföldrajzosok szétválására) minél hamarabb lehetőséget adunk. Természetesen mérlegelni kell, hogy mi az a komplex földrajzi tudás, amit egységesen át kell adni minden geográfus / földrajzos számára. Ebben a kérdéskörben az oktatói álláspontok igen jelentős eltéréseket mutatnak.

Mindezekhez szükség van arra, hogy a tanterveket rugalmasan és gyorsan tudjuk átalkotni. Azt, hogy mi tartozik egy geográfus szükséges és elvárt szakmai műveltségébe

és kompetencia-körébe, a képzési és kimeneti követelmények (KKK) határozzák meg. A jelenlegi gyorsan változó világban (munkahelyek, felsőoktatási elvárások) kiemelten fontos, hogy a KKK egy olyan lazább és rugalmasabb keretrendszert nyújtson, aminek révén az egyes képzési helyek szintjén sokkal könnyebben és gyorsabban lehet kidolgozni a változó igényekhez igazodó tanterveket.

TELBISZ TAMÁS

ELTE Természetföldrajzi Tanszék, Budapest
telbisztom@caesar.elte.hu

BERKI MÁRTON

ELTE Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, Budapest
berkimarton@caesar.elte.hu

TÓTH GÁBOR

ELTE Savaria Egyetemi Központ Földrajz Tanszék, Szombathely
toth.gabor@sek.elte.hu

LENNER TIBOR

ELTE Savaria Egyetemi Központ Földrajz Tanszék, Szombathely
lenner.tibor@sek.elte.hu

KOVÁCS GÁBOR

ELTE Savaria Egyetemi Központ Földrajz Tanszék, Szombathely
skovacsgabor@caesar.elte.hu

BÁCSKAINÉ PRISTYÁK ERIKA

NYE Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza
pristyak.erika@nye.hu

SÜTŐ LÁSZLÓ

EKE Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Eger
sutogeo@gmail.com

HOMOKI ERIKA

EKE Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Eger
homoki.erika@uni-eszterhazy.hu

KAJATI GYÖRGY

EKE Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Eger
kajati.gyorgy@uni-eszterhazy.hu

SISKÁNÉ SZILASI BEÁTA

ME Társadalomföldrajz Tanszék, Miskolc
ecobe@uni-miskolc.hu

PIRISI GÁBOR

PTE Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs
pirisig@gamma.ttk.pte.hu

FÁBIÁN SZABOLCS

PTE Természet- és Környezetföldrajzi Tanszék, Pécs
smafu@gamma.ttk.pte.hu

SIPOS GYÖRGY
SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged
gysipos@geo.u-szeged.hu

IRODALOM

- HARS Á. 2018: Növekvő elvándorlás – Lehetőségek, remények, munkaerőpiaci hatások. – In: KOLOSI T.–TÓTH I. Gy. (szerk.): Társadalmi riport 2018. TÁRKI, Budapest. pp. 81–105.
- HOMOKI E. 2018: A földrajz és a munkaerőpiaci elvárások. – In: FAZEKAS I.–KISS E.–LÁZÁR I. (szerk.): Földrajzi tanulmányok 2018. MTA DTB Földtudományi Szakbizottság, Debrecen. pp. 25–27.
- JANCSÓ T.–SZALKAI G. 2017: A magyarországi felsőoktatási vonzaskörzetek jellemzői, az intézmények elérhetősége és a középiskolák szerepe a jelentkezésekben. – Földrajzi Közlemények 141. 4. pp. 370–385.
- KOVÁCS F.–SIPOS GY.–MEZŐSI G.–MUCSI L. 2010: A Szegedi Tudományegyetem oktatási vonzaskörzetének értékelése a földrajzi és földtudományi képzés példáján. – Földrajzi Közlemények 136. 2. pp. 199–209.
- MEZŐSI G. 2017: A magyar földrajzi felsőoktatás állapotáról és fejlesztésének javasolt irányairól. – Földrajzi Közlemények 141. 4. pp. 386–399.
- MEZŐSI G.–MUCSI L.–GARAMHEGYI Á. 2001: Educational innovation and the market for geographers in Hungary. – Journal of Geography in Higher Education 25. 1. pp. 11–21.
- NAGY A. 2015: Egyetemi városaink vonzaskörzetei. – Lechner Tudásközpont, Budapest.
<http://lechnerkozpont.hu/cikk/egyetemvarosok-vonzaskorzetei> [Letöltés: 2019.11.19.]
- NYÜSTI SZ.–VEROSZTA ZS. 2015: Diplomás pályakövetés 2014 – Adminisztratív adatbázisok integrációja – Gyorsjelentés. – Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest. 20 p.
- SOLEM, M.–CHEUNG, I.–SCHLEMPER, M. B. 2007: Skills in professional geography: An assessment of workforce needs and expectations. – The Professional Geographer 60. 3. pp. 356–373.